

Samenwerken aan inclusiever onderwijs

Zes regiobeschrijvingen, ontwikkelingsvragen
en ondersteuningswensen van scholen en
samenwerkingsverbanden

Marij Bosdriesz & Dolf van Veen
i.s.m. vele betrokkenen in de regio's

Mei 2021

NAAR
INCLUSIEVER
ONDERWIJS

 jongeren INC
FNO

Nederlands Centrum
Onderwijs en Jeugdzorg

Samenwerken aan inclusiever onderwijs

**Zes regiobeschrijvingen, ontwikkelingsvragen
en ondersteuningswensen van scholen en
samenwerkingsverbanden**

Marij Bosdriesz & Dolf van Veen
i.s.m. vele betrokkenen in de regio's

Mei 2021

1. Inleiding

Werken aan inclusiever onderwijs is een proces dat zich richt op de toegankelijkheid van het onderwijs en daarmee op het identificeren en wegnemen van belemmeringen voor deelname aan het onderwijs. Het omvat daarnaast participatie – en dat impliceert actieve deelname en invloed van leerlingen als ook sociale en onderwijskundige integratie – én het richt zich op het realiseren van leerprestaties voor alle leerlingen. Speciale aandacht gaat daarbij uit naar (groepen) leerlingen die een verhoogde kans hebben op marginalisatie, exclusie en onderpresteren waaronder leerlingen met een chronische aandoening die behoefte (kunnen) hebben aan extra ondersteuning en/of speciale onderwijszorg.

Er is geen standaard model om inclusiever onderwijs te realiseren. Het vraagt een mix van veranderingen en interventies in beleid, stelsel en structuren én in praktijk en cultuur op scholen en de samenleving zodat scholen toegang, participatie en resultaten kunnen boeken voor alle leerlingen. Context is daarin buitengewoon belangrijk zoals ook voorbeelden in het buitenland ons tonen. Strategieën en interventies moeten op verschillende niveaus plaatsvinden, soms gelijktijdig, en lopen uiteen van het toewerken naar landelijk beleid en wetgeving voor inclusief onderwijs tot het ontwikkelen en demonstreren van goede uitvoeringspraktijken, het werken aan draagvlak, het versterken van de actieve inbreng van leerlingen zelf tot het verbeteren van de ondersteuningsstructuur voor leren en onderwijzen. Een recente publicatie van UNESCO (2020)¹ onderschrijft dit beeld op basis van internationale ervaringen, onderzoek en beleidsdocumenten en biedt houvast en aanbevelingen voor verdere praktijk- en beleidsontwikkeling op verschillende niveaus.

Het FNO-programma Jongeren INC streeft naar een kwaliteitsimpuls en versnelling op het gebied van inclusief onderwijs in Nederland. Daarom heeft het programma het Nederlands Centrum Onderwijs en Jeugdzorg gevraagd om vanuit het Platform Naar Inclusiever Onderwijs² een startonderzoek uit te voeren naar scholen die werken inclusiever onderwijs en welke ondersteuningsbehoeften het onderwijs heeft om inclusief onderwijs te realiseren. Daarnaast richten de onderzoeksactiviteiten zich ook op het

beschrijven van een zestal regio's waarin actief wordt gewerkt aan inclusiever onderwijs. Het gaat om kansrijke regio's waar inclusiever onderwijs op verschillende manieren wordt geïmplementeerd vanuit verschillende startposities (qua onder meer middelen, leerlingaantallen, platteland/stedelijk omgeving en ook qua doelen/visie, cultuur/draagvlak en aanpak) en die voorbeeldwerking hebben voor andere regio's in Nederland. In deze verkenning worden ook ervaren belemmeringen, werkpunten en ondersteuningsbehoeften van scholen en samenwerkingsverbanden vastgesteld bij het werken aan inclusiever onderwijs. Deze bevindingen worden benut in een breder ondersteuningsprogramma dat in mei 2021 van start gaat.

Leren van regio's die werk maken van inclusiever onderwijs is een belangrijke bouwsteen in het uit te voeren ondersteuningsprogramma. Het actief volgen van deze regio's stelt ons in staat belemmerende en bevorderende factoren op het spoor te komen en (werkzame) strategieën te identificeren om voortgang en resultaten te boeken voor leerlingen. De locaties kunnen tevens dienen als demonstratieregio's en de aanpakken en inzichten kunnen worden benut op andere locaties en voor professionalisering gericht op kwaliteitsverbetering en opschaling van initiatieven. In het voorgenomen ondersteuningsprogramma zal met dit doel voor ogen de voorbereiding, invoering en verdere doorontwikkeling van inclusiever onderwijs in deze regio's gericht ondersteund en beschreven worden. Alle praktijklocaties zijn op het niveau van bestuurders/directies akkoord met deelname aan het ondersteuningsprogramma in de periode tot en met december 2023 en zeer gemotiveerd om zich actief in te zetten voor kwalitatieve en kwantitatieve progressie (beter en meer inclusiever onderwijs).

Deze notitie bevat portretten van deze zes geselecteerde regio's. Daarin komt de huidige stand van zaken met betrekking tot inclusiever onderwijs aan de orde als ook de ontwikkelingsvragen en ondersteuningswensen die leven bij de samenwerkingsverbanden en bij de scholen. Na een korte karakteristiek van de zes regio's volgen de uitgebreide portretten per regio. Afgesloten wordt met een samenvatting van de belangrijkste generieke ontwikkelingsvragen en de belangrijkste ondersteuningswensen.

¹ UNESCO (2020). *Towards inclusion in education: Status, trends and challenges. The UNESCO Salamanca Statement 25 years on*. Paris: UNESCO. De coördinerend auteur, professor Mel Ainscow, is lid van ons onderzoeks- en projectteam van scholen en samenwerkingsverbanden.

² Zie www.ncoj.nl en www.naarinclusieveronderwijs.nl

2. Karakteristieken van de regio's

Samenwerkingsverband 30 06

De besturen van het samenwerkingsverband hebben zich uitgesproken vóór de weg naar inclusiever onderwijs, maar niet voor het afschaffen van sbo of so. Er bestaat breed draagvlak voor inclusiever onderwijs. Eigenaarschap en autonomie liggen bij de besturen. Het samenwerkingsverband is ondersteunend in middelen en/of personele ondersteuning. In Sint Oedenrode wordt door kinderopvang, onderwijs en jeugdhulp geprobeerd zo veel mogelijk kinderen in het dorp op school te laten gaan door De Verbinding Plus. Daarnaast zijn er meerdere pilots inclusiever onderwijs gestart op scholen van SAAM. En er wordt gewerkt aan drie specialistische voorzieningen in drie kerngemeenten, waarin sbo en so samenwerken, bij voorkeur op één plaats.

Samenwerkingsverband Oss-Uden-Meierijstad (30 06) heeft 95 basisscholen, waaronder drie sbo-scholen en vijf scholen voor so. Het swv is een vereniging van vijftien schoolbesturen. Het samenwerkingsverband omvat de gemeenten: Oss, Uden, Meierijstad (behalve Schijndel), Bernheze en Landerd. Het deelnamepercentage voor het sbo ligt onder het landelijke gemiddelde en dat voor het so ligt daarboven. De deelname aan het so laat een dalende lijn zien.

Samenwerkingsverband Driegang

Samenwerkingsverband Driegang wil een samenwerkingsverband worden waarin nóg inclusiever wordt gedacht en gewerkt. Binnen één van de drie werkgebieden wordt al vele jaren gewerkt aan inclusiever onderwijs. Er is draagvlak bij de besturen in het samenwerkingsverband om het inclusievere onderwijs te verbreden naar het gehele samenwerkingsverband. Ongeveer een derde van de scholen wil ook zelf inclusiever worden. Er bestaat een leernetwerk, waarin inmiddels ruim 25 scholen participeren. Het samenwerkingsverband heeft het stappen maken in de richting van inclusiever onderwijs tot één van haar speerpunten gemaakt voor het nieuwe Ondersteuningsplan 2022-2026.

Samenwerkingsverband Driegang (28.16) heeft 92 scholen, waaronder 3 sbo- en 2 so-scholen. Tijdelijk wordt nog samengewerkt in drie werkgebieden. Het samenwerkingsverband omvat scholen in zes gemeenten (Altena, Gorinchem, Hardinxveld-Giessendam, Molenlanden, Vijfheerenlanden en West-Betuwe). De deelnamepercentages voor het sbo en so liggen beide onder het landelijke gemiddelde.

Samenwerkingsverband De Meierij

Samenwerkingsverband De Meierij realiseert inclusiever onderwijs door het sbo geleidelijk op te heffen en te integreren in het reguliere basisonderwijs. De reguliere basisscholen in deze regio waren sinds de start van passend onderwijs steeds beter in staat om sbo-leerlingen op te vangen, waarmee er te weinig uitstroom was naar het sbo om dat fysiek in stand te houden. Daarom is in 2016 door de schoolbesturen besloten het fysieke speciaal basisonderwijs verantwoord af te bouwen en per 2022 definitief op te heffen. Kinderen die voorheen op het speciaal basisonderwijs zaten worden nu grotendeels opgevangen op het regulier onderwijs met een individueel arrangement. Daarnaast werkt het samenwerkingsverband met parttime groepsarrangementen in het regulier onderwijs. Er zijn inmiddels drie sbo-locaties gesloten en de vierde sluit komende zomer.

Samenwerkingsverband De Meierij (30.05) omvat 109 basisscholen, 2 sbo-scholen, en 6 so-scholen. De scholen werken samen in drie ondersteuningseenheden; Noord, Midden en Zuid. Het samenwerkingsverband omvat scholen uit de gemeenten Den Bosch, Vught, Boxtel, Haaren, Sint-Michielsgestel, Meierijstad (Schijndel), Zaltbommel en Maasdriel. Het deelnamepercentage in het sbo ligt flink onder het landelijke gemiddelde. Het deelnamepercentage in het so ligt boven het landelijke gemiddelde. Dit laat inmiddels een dalende trend zien.

Samenwerkingsverband Roosendaal-Moerdijk

Binnen het samenwerkingsverband Roosendaal-Moerdijk biedt een van de scholen, De Kroevendonk, in vergaande mate inclusiever onderwijs. Er is veel gedaan aan scholing op het gebied van mediërend leren; hoe kijk je naar een kind en hoe kom je samen tot een aanpak? In 2021 komt een nieuw Ondersteuningsplan uit. De OPR wil in dit nieuwe plan een helderder visie op inclusiever onderwijs. Sommige schoolbesturen en schoolleiders hebben daar ook al een duidelijke visie op. Daarnaast wil het samenwerkingsverband onderzoeken hoe en onder welke condities er meer terugplaatsingen vanuit het s(b)o mogelijk gemaakt kunnen worden. De aangesloten gemeenten hebben het thema Inclusie omarmd.

Samenwerkingsverband Roosendaal-Moerdijk (30.02) heeft 73 basisscholen, 2 sbo-scholen en 3 so-scholen. Het samenwerkingsverband omvat scholen in de gemeenten Drimmelen, Halderberge, Roosendaal, Moerdijk en Rucphen. De deelnamepercentages in het sbo en so liggen beide boven het landelijke gemiddelde. Er is geen krimp in de regio en de vereveningsopdracht van het samenwerkingsverband is inmiddels gerealiseerd. Er worden hoge kosten gemaakt door gemeenten voor leerlingenvervoer.

Samenwerkingsverband Goeree Overflakkee VO

Het samenwerkingsverband wil werken aan inclusiever onderwijs, door ernaar te streven dat zoveel mogelijk leerlingen op het eiland kunnen blijven voor passend onderwijs. Dat betekent dat vooral voor leerlingen die vso-cluster-4-onderwijs nodig zouden hebben op het eiland een oplossing gezocht is, door het inrichten van een 'vaste stream', naast een opdc, en het inclusiever maken van de reguliere scholen. Leerlingen met gespecialiseerde ondersteuningsbehoeften op het terrein van cluster 1, 2 en 4 kunnen straks grotendeels onderwijs volgen in een reguliere school of de vaste stream. Er wordt veel maatwerk en individuele arrangementen geboden, vaak samen met het Pro, maar ook in nauwe samenwerking met de jeugdgezondheidszorg, jeugdhulp en gemeente. Doordat de lijnen kort zijn kan dat vaak snel geregeld worden.

Samenwerkingsverband VO Goeree Overflakkee (28.05) heeft 2 vo-scholen, 1 Pro-school en 1 kleine vso-zml-school op het eiland. Er is geen mbo en geen vso-zmok. Leerlingen moeten daarvoor nu nog naar de regio Rijnmond, Drechtsteden of Goes. Er is sprake van intensieve bestuurlijke samenwerking tussen de twee reguliere scholen/besturen. Zij hebben samen de Beroepscampus opgezet, waarin ook mbo wordt aangeboden. Het samenwerkingsverband omvat alleen scholen in de gemeente Goeree Overflakkee. Het deelnamepercentage in het vso behoort tot de laagste in het land en ligt daarmee flink onder het landelijke gemiddelde.

Samenwerkingsverband Lelystad VO

Het swv heeft een hoog deelnamepercentage in het vso. Voor de planperiode tot en met 2022 heeft het swv zich tot taak gesteld om het aantal leerlingen in het vso te halveren, door goede ondersteuning op de scholen, preventief werken, voortdurende kwaliteitsverbetering en een goede samenwerking tussen vo en vso en de inrichting van De Leerroute. De scholen worden steeds beter toegerust om lichte tot intensievere ondersteuning te bieden. Daarnaast zijn er arrangementen en er bestaat de Leerroute. Die wordt vanuit alle scholen voor voortgezet onderwijs in Lelystad gezamenlijk aangeboden. Daarin werken leerlingen in een rustige, kleinschalige en extra gestructureerde omgeving. Door het reguleren van de instroom vanuit po, sbo en so en terugplaatsing vanuit het vso is opvang in het reguliere v(mb)o en De Leerroute inmiddels voor 50 leerlingen gerealiseerd en werkt men toe naar 150 leerlingen.

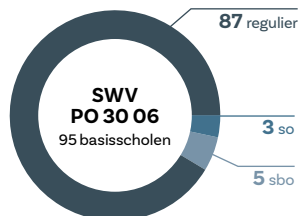
Samenwerkingsverband Lelystad heeft 5 vo-scholen, 1 Pro-school en 3 vso-scholen. Het samenwerkingsverband omvat alleen scholen in de gemeente Lelystad. Het deelnamepercentage in het vso behoort tot de hoogste in het land en ligt daarmee flink boven het landelijke gemiddelde. Doelstelling van het samenwerkingsverband is om dat percentage terug te brengen van 7,70% in 2018 naar 3,85% in 2022.

3. Infographics van de zes regio's

Startsituatie

Het samenwerkingsverband omvat de gemeenten:

Oss, Uden, Meierijstad (behalve Schijndel), Bernheze en Landerd.

Het samenwerkingsverband heeft **95 basisscholen**, waaronder **3 sbo-scholen** en **5 so-scholen**.

Deelnamepercentage **sbo** is **2,2%** en **so** is **2,9%**. Landelijk is dat: **sbo 2,5%** en **so 2,2%** (cijfers 2019).

Er bestaat breed draagvlak voor inclusiever onderwijs. In Sint Oedenrode wordt door kinderopvang, onderwijs en jeugdhulp geprobeerd zo veel mogelijk kinderen in het dorp op school te laten gaan door De Verbinding Plus. Daarnaast zijn er meerdere pilots inclusiever onderwijs gestart op scholen van SAAM. En er wordt gewerkt aan drie specialistische voorzieningen in drie kerngemeenten, waarin sbo en so samenwerken, bij voorkeur op één plaats.

Visie op inclusiever onderwijs

De besturen hebben zich uitgesproken vóór inclusiever onderwijs, maar niet voor het afschaffen van sbo of so. Inclusiever onderwijs ligt voor hen in het verlengde van passend onderwijs; thuisnabij onderwijs bieden. Eigenaarschap en autonomie liggen bij de besturen. Het samenwerkingsverband is ondersteunend in middelen en/of personele ondersteuning. Er wordt gewerkt aan een gezamenlijke, richtinggevende visie, waarin de speerpunten van het swv worden meegenomen. Uitgangspunt is dat voor inclusiever onderwijs ieders inzet nodig is; besturen, leerkrachten, schoolleiders, ondersteuners, maar zeker ook ouders, jeugdhulp, kinderopvang en gemeenten.

Speerpunten

- 1 Versterking van de basisondersteuning op de scholen, onder meer door professionalisering.
- 2 Inperken van de onderinstroom vanuit de voorschoolse periode naar het speciaal onderwijs.
- 3 Beter mogelijkheden bieden voor overstappen van leerlingen uit het sbo en so naar het regulier onderwijs.
- 4 Gezamenlijke visie en uitgangspunten voor een sterkere verbinding tussen onderwijs en jeugdhulp en lokale pilots hiermee.
- 5 Toewerken naar integratie, ontschotting en gezamenlijke huisvesting van voorzieningen voor sbo en so in drie regio's.

Wat gebeurt er in de praktijk?

A De Verbinding Plus; gelijke kansen voor elk kind!

Binnen Sint-Oedenrode wordt geprobeerd zoveel mogelijk kinderen in het dorp op school te laten gaan door vroegtijdige signalering, preventieve interventies en inzet van onder andere De Verbinding Plus. Hier wordt samengewerkt aan inclusiever onderwijs en opvang door SKOSO, De Verbinding, SAAM, gemeente, jeugdhulp en het swv. Er wordt gewerkt met geïntegreerde budgetten uit onderwijs, WMO, Jeugdwet en WLZ/PGB's. De benodigde (extra) expertise komt van pedagogisch medewerkers uit jeugdhulp en kinderopvang en van ondersteuningsspecialisten van het swv. Een orthopedagoog werkt in de doorgaande lijn van 0-13 jaar aan vroegsignalering en coördinatie van de benodigde extra ondersteuning. Vanuit de Verbinding Plus wordt ook ondersteuning geboden bij sportclubs en naschoolse opvang.

B SAAM op weg naar inclusiever onderwijs

Schoolbestuur SAAM wil de weg naar inclusiever onderwijs inslaan, middels hun visiestuk "Zo werken we SAAM". Zij zien dit ook in lijn met werken aan meer kansengelijkheid. Zij willen iedereen, in alle lagen van de organisatie betrekken bij de doorontwikkeling. Daarbij wordt aangesloten bij het onderwijs-concept van de scholen zelf. SAAM heeft een aantal richtinggevende principes en een aantal werkzame factoren opgesteld. Zes pilotscholen onderzoeken wat inclusiever onderwijs in hun school kan betekenen. Op bestuursniveau zijn een projectgroep en klankbordgroep actief, waarin ouders, het swv, de gemeente Oss en experts inclusiever onderwijs meedenken.

C Integratie van sbo en so in specialistische voorzieningen

In Oss, Uden en Meierijstad wordt gewerkt aan één specialistische voorziening per gemeente. Sbo, so 3 en so 4 worden daar geclusterd en geïntegreerd, zo mogelijk op één plek. Leerlingen met speciale ondersteuningsbehoeften kunnen zo thuisnabij naar school. Zij krijgen daar het best passende onderwijs en gespecialiseerde ondersteuning. De scholen kunnen op die plek beter samenwerken met o.a. jeugdhulp, kinderopvang, dagopvang en zorg. Focus ligt op tijdige en goede signalering, preventie en terugplaatsing.

Wat doet het swv om inclusiever onderwijs te stimuleren?

- Het samenwerkingsverband heeft ondersteuningsspecialisten in dienst, die voor een deel gekoppeld zijn aan vaste scholen en deels op hun expertise ingezet kunnen worden.
- Ook faciliteert het swv een online platform 'Piex'. Onderwijsprofessionals kunnen hier online trainingen vinden en hun expertise delen met anderen. Professionalisering en kennisdeling vormen een sleutel tot inclusiever onderwijs.
- Het swv stuurt ook op inclusiever onderwijs met de inzet van innovatiebudgetten, onder meer voor de hier benoemde praktijkvoorbeelden.
- Ook wordt werk gemaakt van passend arrangeren, waarbij collectieve ondersteuning de basis is (wat meteen een preventieve werking heeft) en individuele ondersteuning waar nodig mogelijk is.

Wat zijn de belangrijkste ontwikkelvragen? (voor scholen en swv'en samen)

Hoe kunnen we als samenwerkingsverband ...

- 1 iedereen laten zien wat er allemaal al gebeurt rond inclusiever onderwijs?
- 2 meer van en met elkaar leren?
- 3 de onderinstroom naar het s(b)o beter reguleren?
- 4 de terugplaatsing vanuit het s(b)o naar regulier onderwijs stimuleren?
- 5 de specialistische voorzieningen goed inzetten voor het reguliere onderwijs?

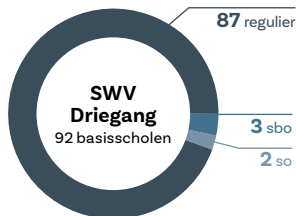
Hoe kunnen we als scholen ...

- 1 het leren van elkaar beter organiseren?
- 2 voldoende handen in de groepen realiseren en weten wat die handen moeten gaan doen?
- 3 weten wat er nodig is om te kunnen starten met inclusiever onderwijs?
- 4 3-jarigen in de kinderopvang zo nodig voorbereiden op regulier onderwijs?
- 5 het draagvlak onder alle teamleden van de scholen vergroten?

Startsituatie

Het samenwerkingsverband omvat de gemeenten:

Altena, Gorinchem, Hardinxveld-Giessendam, Molenlanden, Vijfheerenlanden en West-Betuwe.

Het samenwerkingsverband heeft **92 basisscholen**, waaronder **3 sbo-scholen** en **2 so-scholen**.

Deelnamepercentage Driegang **sbo is 2,2%** **so is 0,8%**
Landelijk is dat: **sbo 2,5%** en **so 2,2%** (cijfers 2019)

Binnen één werkgebied van het swv wordt al vele jaren gewerkt aan inclusiever onderwijs, door minimaal 10 scholen. In 2020 bleken ruim 30 scholen in het swv een meer inclusievere vorm van onderwijs te willen realiseren. Er is draagvlak bij alle besturen om het inclusiever onderwijs te verbreden naar het gehele werkgebied van Driegang. Ook is een beweging gaande om het s(b)o meer thuisnabij te brengen. En er is een actief terugplaatsingsbeleid. Op de sbo-scholen worden ook leerlingen met een gedragsvraag (so 4) opgevangen.

Visie op inclusiever onderwijs

Samenwerkingsverband Driegang heeft voor méér inclusief onderwijs vier pijlers benoemd: Welkom – Effectief systeem – Vaardigheden – Voldoende middelen en expertise. Inclusie gaat om het erkennen en waarderen van verschillen tussen mensen, het zien van de waarde van diversiteit, het wegnemen of verkleinen van problematiek rondom elke vorm van handicap of ondersteuningsbehoefte en het zien van mogelijkheden bij iedereen. Gespecialiseerd onderwijs blijft binnen het samenwerkingsverband een onderdeel van het dekkend netwerk. Wel wordt getracht aanbod dat nu nog gemist wordt toe te voegen aan de reguliere scholen.

Inclusiever onderwijs kenmerkt zich door:

- Iedere leerling uit het postcodegebied is welkom op de reguliere school.
- Iedere leerling heeft recht op ondersteuning op maat en scholen kunnen dit bieden.
- De school werkt met co-teaching.
- Kinderen krijgen op school een plaats, die bij hun ontwikkeling en onderwijsbehoeften past.
- De kwaliteiten, specifieke talenten en onderwijsbehoeften van het kind zijn bepalend, niet de beperkingen.
- Het ontbreken van een passende plek mag niet leiden tot een verwijzing naar het speciaal onderwijs of langdurig thuiszitten.

Wat gebeurt er in de praktijk?

A Minimaal 10 inclusievere scholen

Inmiddels werken meer dan tien scholen vanuit een inclusievere cultuur. Dit komt ook terug in de lage deelnamepercentages aan het s(b)o. Deze inclusievere scholen kenmerken zich onder meer door:

- Leerkrachten, IB'ers en schoolleiders spreken dezelfde taal; ze dragen hetzelfde uit.
- Er wordt actief gezocht naar de best passende ondersteuning voor elk kind, liefst binnen de eigen school, maar als dat niet passend is, elders.
- Teamleden zijn in staat in de spiegel te kijken naar hun eigen rol en handelen; wat kan ik beter doen voor dit kind?
- Ze accepteren dat het soms niet (meteen) lukt en dat dat mag en dat soms hulp of ondersteuning van anderen gewenst is.
- Ze zien nieuwe vragen als een uitdaging om actief mee aan de gang te gaan en verschuilen zich niet achter onmogelijkheden.
- Er is sprake van een (h)echt team! Inclusiever onderwijs bieden is een gezamenlijke verantwoordelijkheid; je staat er niet alleen voor.
- Het contact met ouders is gelijkwaardig en gezamenlijk; samen denken vanuit 'groei' en 'krachten'.
- Inclusievere scholen betrekken hun leerlingen meer en geven hen een stem in hun eigen leerdoelen.
- Niet omgaan met verschillen, maar uitgaan van verschillen! Kijk naar de kinderen, hoe ze zijn, hun mogelijkheden en wat ze nodig hebben, samen met ouders. Bedenk dan wat je kunt doen, in plaats van denken vanuit het aanbod.

B Inclusienetwerk Driegang

Er zijn ook een aantal scholen die zichzelf niet expliciet 'inclusiever' noemen, maar dat eigenlijk wel zijn. Inmiddels is een 'leernetwerk' gestart met ruim 30 scholen uit alle werkgebieden. die (verder) op weg willen naar inclusiever onderwijs.

Wat doet het swv om inclusiever onderwijs te stimuleren?

- Het swv organiseert de Regio-academie; nascholing voor personeelsleden om passend / inclusiever onderwijs in de praktijk te versterken.
- Het swv heeft 5 opdc's voor kinderen, die tijdelijk (en soms partieel) geen onderwijs kunnen volgen op de reguliere school. Doel is om na de tijdelijke opvang de leerling weer terug te laten stromen naar de school van herkomst of regulier onderwijs.
- Ambulant begeleiders (generalisten en specialisten) en orthopedagogen zijn beschikbaar voor advies aan scholen bij het handelingsgericht arrangeren en het aanvragen van extra ondersteuning.
- Het swv heeft onderwijsassistenten in dienst, die scholen voorzien van extra handen in de groep, om de ondersteuningscapaciteit te vergroten.
- Het swv wil zoeken maar meer inclusieve ondersteuning, zoals ondersteuners als onderdeel van het team, meer 'naast' de school staan dan 'erboven', scholen helpen hun eigen oplossend vermogen te vergroten hen meer autonomie te geven in de ondersteuning.

Wat zijn de belangrijkste ontwikkelvragen? (voor scholen en swv'en samen)

Hoe kunnen we als samenwerkingsverband ...

- ❓ de randvoorwaarden voor inclusiever onderwijs regionaal goed organiseren, in samenwerking met gemeenten, vo en jeugdhulpregio's?
- ❓ de bekostiging van inclusievere scholen meer structureel organiseren, i.p.v. steeds weer op project- of pilotbasis?
- ❓ de scholen voor speciaal onderwijs meer thuisnabij laten komen, bij voorkeur in het reguliere onderwijs?
- ❓ meer doen om 'terugplaatsingen' naar regulier nog meer te stimuleren?
- ❓ beter omgaan met de toestroom van leerlingen uit aanpalende samenwerkingsverbanden? De inclusievere scholen van Driegang hebben een aanzuigende werking op leerlingen uit andere samenwerkingsverbanden, maar voor hen komt er uit die verbanden geen budget mee.

Hoe kunnen we als scholen ...

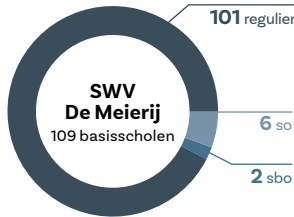
- ❓ werken aan een gemeenschappelijke taal en begrippen, vanuit de optiek van het kind?
- ❓ onze teams professionaliseren in gedifferentieerd lesgeven en een aantal leerkrachten opleiden tot gedragscoaches?
- ❓ co-teaching (door)ontwikkelen of professionaliseren?
- ❓ meer leren van elkaar voor inspiratie, oplossingen voor praktische belemmeringen en good practices zien?
- ❓ werken vanuit wat de kinderen nodig hebben in plaats van wat er qua opbrengsten van de school gevraagd wordt?
- ❓ het inclusievere gedachtegoed voortdurend in de aandacht houden en uitdragen, ook naar nieuwe collega's toe?

Startsituatie

Het samenwerkingsverband omvat de regio:

Den Bosch, Vught, Boxtel, Sint Michielsgestel, Meierijstad (Schijndel), Zaltbommel, Maasdriel en enkele scholen in Oisterwijk en Tilburg.

Het samenwerkingsverband heeft **109 basisscholen**, **2 sbo-scholen** en **6 so-scholen**. Deelnamepercentage De Meierij **sbo is 0,4%** en **so is 2,1%**. Landelijk is dat: **sbo 2,5%** en **so 2,2%** (cijfers 2019)

Samenwerkingsverband De Meierij realiseert inclusiever onderwijs door het sbo geleidelijk op te heffen en te integreren in het reguliere basisonderwijs. Van de oorspronkelijke 5 sbo-scholen is er in september 2021 nog 1 over.

Kinderen die voorheen op het sbo zaten volgen nu grotendeels onderwijs in het regulier onderwijs, met een individueel arrangement. Daarnaast werkt het samenwerkingsverband met kortdurende en tijdelijke groepsarrangementen in het regulier onderwijs. Er wordt actief gewerkt aan terugplaatsing. Onderzoek daarna laat overwegend positieve uitkomsten zien.

Visie op inclusiever onderwijs

In het huidige ondersteuningsplan wordt nog niet expliciet gesproken over inclusiever onderwijs, maar over thuisnabij passend onderwijs en ondersteuning aan alle leerlingen van 0-14 jaar. Door WSNS en Passend onderwijs is de structuur voor basisondersteuning op reguliere basisscholen versterkt. Gevolg was een sterke daling van het aantal sbo-leerlingen in de Meierij. Deze sterke daling leverde personele en organisatorische problematiek op voor de sbo-scholen. Ook kwam een kritische grens in zicht voor de gewenste kwaliteitstandaarden. Daarom is in 2016 met alle stakeholders een Meierij-brede visie ontwikkeld voor de toekomst van de sbo-scholen. Per sbo-locatie zijn activiteitenplannen gemaakt, waarin zorgen omgezet zijn in zorgvuldige acties.

Doelen van de beweging naar afbouw van het sbo zijn:

- inclusiever en thuisnabij passend onderwijs aanbieden
- Expertise sbo behouden, uitwisselen en integreren in het regulier basisonderwijs
- Beperken van de instroom in het sbo door arrangeren
- Uitstroom leerlingen naar regulier voortgezet onderwijs
- Weinig tot geen instroom sbo leerlingen in het so
- Sterkere band creëren tussen bao en sbo (-expertise)

Wat gebeurt er in de praktijk?

Leerlingen die voorheen naar het sbo gingen volgen nu onderwijs in het reguliere basisonderwijs. Dit heeft niet geleid tot meer verwijzingen naar het so. Het deelnamepercentage so ligt nog onder het landelijke gemiddelde en laat al twee jaar een dalende trend zien.

Vooral het individueel arrangeren met leerkracht en ouders op kindniveau werkt om de meeste kinderen een passende plek te bieden in het reguliere onderwijs. Daarnaast zijn er voor kinderen, maar ook om scholen nog beter te ondersteunen, specifieke en flexibele parttime groepsarrangementen in het regulier onderwijs. In een groepsarrangement worden leerlingen met vergelijkbare ondersteuningsbehoeften tijdelijk en kortdurend geclusterd buiten de reguliere groep. Bedoeling is om vanuit een specifieke groepsaanpak de leerlingen voldoende handvatten te bieden om weer binnen de reguliere groep verder te kunnen. Ook krijgt de leerkracht van de reguliere groep tools aangereikt, waarmee het handelingsrepertoire wordt versterkt. Er zijn onder meer groepsarrangementen rond hoogbegaafdheid, gedrag (impulsklassen i.s.m. ouders), TOP-groepen, gedragsproblemen in de bovenbouw en jonge kind groepen.

Ook wordt onderzocht hoe specialistische voorzieningen meer thuisnabij gebracht kunnen worden. Met het speciaal onderwijs wordt bekeken of er so-klassen in het reguliere onderwijs gevestigd kunnen worden. Daarnaast zijn er steeds meer symbiose-plaatsingen en groeit ook het aantal terugplaatsingen vanuit het speciaal onderwijs. Eén sbo-vestiging is vanwege het lokaal ontbreken van een thuisnabije specialistische in ontwikkeling naar een inclusievere voorziening. Ook met Kentalis (cluster 2) wordt al op verschillende scholen samengewerkt om leerlingen binnen het reguliere onderwijs, met begeleiding vanuit Kentalis, een passende onderwijsplek te bieden. Cluster 2 is ook toegevoegd aan het ondersteuningsteam van het swv.

Het swv is inspiratieregio voor de aansluiting onderwijs - jeugdhulp, met projecten als de doorbraakaanpak onderwijs-zorg, waarin jeugdprofessionals meewerken in 6 integrale kindcentra. Ook wordt gewerkt aan integraal arrangeren door onderwijsondersteuning en beschikingsvrije jeugdhulp te combineren.

Wat doet het swv om inclusiever onderwijs te stimuleren?

- Binnen de drie ondersteuningseenheden (Noord-Midden-Zuid) worden multidisciplinaire Ondersteuningsteams gefaciliteerd om de beste ondersteuning voor een leerling vast te kunnen stellen en te bieden. Daar is expertise beschikbaar van onder meer orthopedagogen, schoolpsychologen, ambulante begeleiders, gedragscoaches en ook expertise vanuit cluster 2. Zij kunnen in de klas het kind, maar meer nog de leerkracht ondersteunen.
- In elke ondersteuningseenheid zijn de volgende groepsarrangementen beschikbaar:
  - **TOP-groepen**, voor kinderen die gedragsmatig een time out nodig hebben.
  - **Jonge kind groepen**, voor kinderen die vanuit instellingen en voorschoolse voorzieningen komen met een achterstand
  - **DOEN-groepen**, voor kinderen die begaafd zijn, begaafd en speciaal of dubbel speciaal.
  - **IMPULS-groepen**, voor kinderen met ondersteuningsbehoeften op het gebied van werkhouding en/of gedrag.
  - **Doe- en Leergroep**, voor leerlingen van basisscholen die leren door te doen en zo 'meer in hun kracht te zetten'

Wat zijn de belangrijkste ontwikkelvragen? (voor scholen en swv'en samen)

Hoe kunnen we als samenwerkingsverband ...

- ? er voor zorgen dat inclusiever onderwijs een breed, door iedereen in het swv gedragen beweging wordt?
- ? de rol van de intern begeleider als coach voor leerkrachten versterken? Welke rol kan de Meierij-academie daar eventueel bij spelen?
- ? onderzoeken wat er nodig is om ook de 'bovenlaag' van de so-leerlingen in het reguliere onderwijs of in gespecialiseerde voorzieningen in reguliere scholen passend onderwijs te bieden?
- ? de mogelijkheden onderzoeken om in elk Ondersteuningsteam een jeugdhulp-professional op te nemen, voor signalering, bieden van lichte hulp en zo nodig direct inzetten van specialistische hulp?
- ? hoe komen we in/met het speciaal onderwijs tot een visie op tijdelijke plaatsingen en inclusiever onderwijs?

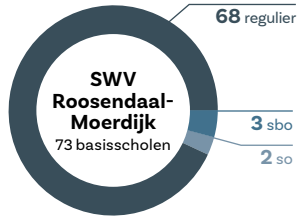
Hoe kunnen we als scholen ...

- ? leerlingen (en hun ouders) beter betrekken bij hun eigen leer- en zorgtraject?
- ? onderzoeken of expertise vanuit het so ingezet kan worden in het reguliere onderwijs?
- ? onderzoeken wat mogelijk of nodig is om teams beter toe te rusten voor inclusiever onderwijs, vanuit de vraag: "Wat hebben leerkrachten en scholen daarvoor nodig?"
- ? de basiskwaliteit op het gebied van inclusiever onderwijs meten?

Startsituatie

Het samenwerkingsverband omvat de gemeenten:

Roosendaal, Halderberge, Moerdijk, Rucphen en Drimmelen (deels).

Het samenwerkingsverband heeft **73 basisscholen**, waaronder **3 sbo-scholen** en **2 so-scholen**.

Deelnamepercentage Roosendaal-Moerdijk **sbo is 1,9%** en **so is 2,2%**. Landelijk is dat: **sbo 2,5%** en **so 2,2%** (cijfers 2019)

Binnen het samenwerkingsverband Roosendaal-Moerdijk biedt een van de scholen, De Kroevendonk, in vergaande mate inclusiever onderwijs. Een stevige inbedding van het inclusiever werken binnen het swv is een opgave voor de komende tijd. Daarnaast willen steeds meer besturen binnen het swv inclusiever onderwijs verbreden naar meer scholen. Er zijn nu enkele andere scholen die ook werk (willen) maken van inclusiever onderwijs. In Roosendaal komt ook een initiatief op gang om zogenaamde 'dubbel bijzondere' kinderen op één plek, in een klas op een sbo-school te plaatsen.

Visie op inclusiever onderwijs

In 2021 komt een nieuw Ondersteuningsplan uit. De OPR wil in dit nieuwe plan een helderder visie op inclusiever onderwijs. Sommige schoolbesturen en schoolleiders hebben daar ook al een duidelijke visie op. Daarnaast wil het samenwerkingsverband onderzoeken hoe en onder welke condities er meer terugplaatsingen vanuit het s(b)o mogelijk gemaakt kunnen worden. De aangesloten gemeenten hebben het thema Inclusie omarmd.

De visie van De Kroevendonk

"Kinderen groeien op in een samenleving die divers is. Deze diversiteit is terug te zien in de school. Kinderen met en zonder beperking, kinderen met verschillende culturele- of geloofsachtergrond, kinderen met een verschillende nationaliteit, etc. Kinderen groeien met elkaar op en leren van en met elkaar. Op De Kroevendonk willen we in principe alle kinderen in de basisschoolleeftijd onderwijs geven, maar soms komen we dan in een spanningsveld van visie en de beperking van de onderwijswerkelijkheid. In de school komen de kinderen zeer nadrukkelijk in een leeromgeving. In deze omgeving ontwikkelen kinderen kennis, doen ze ervaringen op en zetten stappen op weg naar volwassenheid. Hierbij is het welbevinden in een veilige omgeving essentieel!"

Wat gebeurt er in de praktijk?

A Kenmerken van inclusiever onderwijs op De Kroevendonk

- Geloven dat alle kinderen zich kunnen ontwikkelen.
- Kijken op een positieve, verwachtingsvolle manier naar kinderen en geloven in hun mogelijkheden.
- Kinderen op school in een liefdevolle omgeving in staat stellen om relaties aan te gaan en zo van de ander en zichzelf te leren.
- Dit vraagt om betrokken leerkrachten, die als mediators kinderen steeds verder helpen in hun ontwikkeling.
- Leerkrachten delen de basisvisie en volgen scholing in mediërend leren en de vreedzame school.
- Er wordt nauw samengewerkt met kinderen en ouders. De school werkt daarom aan: informeel, formeel, didactisch, pedagogisch en maatschappelijk partnerschap met ouders. De Kroevendonk is hiermee de eerste school in Nederland die het zogenaamde IsoP-label (Innovatie School Ouders Partnerschap) ontving.
- Inclusiever onderwijs is voor ALLE kinderen beter, niet alleen voor kinderen met extra ondersteuningsbehoeften.

B Ondersteuning op De Kroevendonk

- **2 intern begeleiders** coördineren de zorg voor leerlingen en bieden coaching aan leerkrachten.
- **4 onderwijsassistenten** maken het mogelijk dat in de groepen gedifferentieerd wordt lesgegeven en tegemoet gekomen kan worden aan specifieke ondersteuningsbehoeften van leerlingen.
- een **orthopedagoog** is aanwezig.
- **2 leraarondersteuners** bieden extra zorg voor leerlingen.
- Wekelijks is een **ambulant begeleider uit cluster 2** aanwezig, voor ondersteuning aan leerlingen en leerkrachten.
- Daarnaast zijn er **leerkrachten met een specifieke expertise**, zoals een rekencoördinator, NT-2 specialist etc.

In overleg met de gemeente Roosendaal is gestart met een pilot jeugdprofessional onderwijs die 2 dagdelen per week in school aanwezig is.

Wat doet het swv om inclusiever onderwijs te stimuleren?

Het samenwerkingsverband ziet twee positieve doelen:

- 1 De mindset van leerkrachten / schoolteams positiever richten op het inclusiever maken van hun onderwijs. De effecten daarvan op kinderen, ouders en hun eigen taken laten zien.
- 2 Verlaging van de instroom in het sbo en so, waarbij de focus niet zozeer moet liggen op cijfermatige doelen, maar op inhoudelijke, zoals het versterken van de basisondersteuning op de scholen, het vaker werken met tijdelijke-, observatie- en eventueel partiële plaatsingen in het s(b)o en dit bij elke evaluatie nadrukkelijk bespreken.

Een schoolbestuur wil een contract aangaan met het swv dat zij binnen twee jaar de helft minder leerlingen verwijzen naar s(b)o, mits daar financiële ondersteuning vanuit het samenwerkingsverband tegenover kan staan. Het is niet de bedoeling om leerlingen uit het s(b)o terug te plaatsen naar reguliere scholen als zij en hun ouders tevreden zijn met hun plek in het s(b)o.

Wat zijn de belangrijkste ontwikkelvragen? (voor scholen en swv'en samen)

Hoe kunnen we als samenwerkingsverband ...

- 1 het gesprek en de beeldvorming over inclusiever onderwijs stimuleren voor draagvlak en eigenaarschap bij scholen, leidinggevenden en besturen?
- 2 hoe kunnen de middelen van het swv zo verdeeld worden dat op meer scholen inclusiever onderwijs mogelijk en geborgd wordt?
- 3 afspraken maken met omliggende samenwerkingsverbanden, waaruit (potentiële s(b)o-) kinderen naar onze inclusievere scholen gaan, waarvoor geen middelen meekomen?
- 4 stimuleren dat de binnen de jeugdzorgregio beschikbare middelen voor onderwijs, jeugdhulp, leerlingenvervoer en achterstandsbeleid ontschot en daarmee effectiever ingezet worden?
- 5 onderzoeken welke expertise en ondersteuning op het gebied van speciale onderwijszorg en breder nodig is op de scholen om hen in staat te stellen inclusiever onderwijs waar te maken?

Hoe kunnen we als school De Kroevendonk ...

- 1 formuleren wat nodig is voor passende huisvesting en inrichting van de school, met het oog op verschillende beperkingen en gedrag? Hoe kan dat gerealiseerd worden?
- 2 financieel overeind blijven? Dit vraagt om het aanpassen van de bestaande verdeling van onderwijs- en jeugdhulpmiddelen.
- 3 voor de inzet van jeugdhulp op school het aantal zorgaanbieders omlaag krijgen, zodat we met minder aanbieders te maken krijgen en er minder versnippering ontstaat?

Startsituatie

Het samenwerkingsverband omvat de gemeente:
Goeree-Overflakkee.

Het samenwerkingsverband heeft **2 vo-scholen, 1 Pro-school en 1 kleine vso-zml-school** op het eiland. Er is geen mbo en geen vso-zmok. Leerlingen moeten daarvoor nu nog naar de regio Rijnmond, Drechtsteden of Goes.

Deelnamepercentage Goeree-Overflakkee is: **vso 1,3%**.
Landelijk is dat: **vso 4,0%** (cijfers 2019)

Het swv wil werken aan inclusiever onderwijs, door ernaar te streven dat zoveel mogelijk leerlingen op het eiland kunnen blijven voor passend onderwijs. Dat betekent dat vooral voor leerlingen die vso-cluster-4-onderwijs nodig zouden hebben op het eiland een oplossing gezocht is, door het inrichten van een 'vaste stream', naast een opdc, en het inclusiever maken van de reguliere scholen. Leerlingen met gespecialiseerde ondersteuningsbehoeften op het terrein van cluster 1, 2 en 4 kunnen straks grotendeels onderwijs volgen in een reguliere school of de vaste stream.

Visie op inclusiever onderwijs

In het huidige Ondersteuningsplan van het samenwerkingsverband wordt nog niet gesproken over inclusiever onderwijs. In de praktijk ontwikkelt zich dit wel, onder het motto '**zo thuisnabij mogelijk passend onderwijs**'. Het swv streeft ernaar om ook voor leerlingen die gespecialiseerd onderwijs nodig zouden hebben op het eiland zelf voorzieningen te treffen, in samenwerking met het vso cluster 1, 2, 3 en 4 en met de gemeente, voor extra inzet van jeugdhulp in de scholen.

Om ervoor te zorgen dat met name kinderen met ondersteuningsbehoeften op het gebied van vso-zmok niet meer buiten het eiland naar school hoeven te gaan wordt naast het opdc een vaste stream ingericht, die is toegerust om vso-leerlingen passend onderwijs te bieden.

Voorwaarden voor inclusiever onderwijs:

- Gezamenlijke verantwoordelijkheid en (mede)eigenaarschap bij docenten, coördinatoren onderwijsondersteuning, schoolleiders en ouders.
- Zorgplicht heel serieus nemen.
- Denken in mogelijkheden in plaats van problemen.
- Goede en vraaggerichte ondersteuning van scholen vanuit het swv, het vso en de jeugdhulp.
- Zo min mogelijk bureaucratie.
- Goede samenwerking met de gemeente.

Wat gebeurt er in de praktijk?

De twee scholen voor vo werken samen in een Beroepscampus, waarin hun beider vmo-afdelingen en mbo niveau 1 t/m 4 worden ondergebracht. De samenwerkende scholen hebben als taak een onderwijsleersituatie te creëren, waarin elke leerling zich met zijn of haar gaven optimaal kan ontwikkelen.

In de voorziening voor gespecialiseerd onderwijs zijn naast de Pro-school ook de vaste en de flexibele stream gehuisvest. De flexibele stream is een opdc, waarin leerlingen tijdelijk (maximaal 2 jaar) geplaatst kunnen worden. Ze blijven ingeschreven op hun reguliere vo-school en volgen soms deels daar nog onderwijs en deels op het opdc. Doel is terugkeer naar het reguliere vo en uitstroom met een diploma.

De vaste stream is een gespecialiseerde schoolomgeving binnen het reguliere onderwijs, met een eigen curriculum, waar leerlingen zo lang als nodig is onderwijs kunnen volgen, gericht op het behalen van een diploma.

De start voor leerlingen ligt daar vrijwel altijd bij de sociaal-emotionele ontwikkeling en leren. Daarnaast worden de leervakken aangeboden. Ook deze leerlingen zijn ingeschreven in het reguliere vo. Er zijn docenten en medewerkers aangetrokken met expertise van het gespecialiseerde onderwijs.

In de bovenbouw is het mogelijk dat leerlingen ook gebruik maken van faciliteiten op de Beroepscampus en daarmee deels participeren in het reguliere onderwijs. Bij elke evaluatie wordt bekeken of een overstap of terugplaatsing naar een meer reguliere klas een optie is.

De vaste stream zal, naast maatwerk pro, mavo, havo en vwo ook 8 profielen aanbieden, met heel veel aandacht voor praktijkvakken. Er wordt gestart met een kleine groep leerlingen, instromend vanuit het po of s(b)o.

Wat doet het swv om inclusiever onderwijs te stimuleren?

- T.b.v. de vaste en flexibele stream is een duidelijke projectstructuur ingericht, met een stuurgroep van de twee besturen, het swv en de gemeente. Daarnaast functioneren er drie werkgroepen, voor het onderwijskundig concept, de in-door-uitstroom en de verbinding met jeugdhulp doorontwikkeld worden. Hierin participeren school- en teamleiders. Ook Auris (cluster 2) en De Ark (cluster 3) nemen hieraan deel.
- De vaste stream en het opdc worden door het samenwerkingsverband bekostigd als een arrangement, op basis van de reële kosten, gebaseerd op de inzet van FTE's.
- De ondersteuningsstructuur omvat:
  - Coördinator onderwijsondersteuning
  - Schoolondersteuningsteam
  - Begeleiders passend onderwijs
  - Trajectgroep
  - Schoolpsycholoog / orthopedagoog
  - Expertiseteam, voor po en vo rond leer- en ontwikkelingsstoornissen en medische- en lichamelijke problemen.
  - Extra ondersteuning in de vorm van een arrangement, gericht op docenten, leerling en/of ouders.
  - Team Jeugd & Gezin (TJG)
  - Onderwijszorgarrangementen

Wat zijn de belangrijkste ontwikkelvragen? (voor scholen en swv'en samen)

Hoe kunnen we als samenwerkingsverband ...

- ❓ alle betrokkenen goed informeren over de initiatieven m.b.t. gespecialiseerd onderwijs?
- ❓ het vele maatwerk duurzaam financieren?
- ❓ een duidelijke procedure voor toelating tot de flexibele en vaste stream ontwikkelen?
- ❓ ouders en leerlingen nadrukkelijker betrekken bij innovaties in het onderwijs?
- ❓ de overgang van po naar vo versterken?
- ❓ afspraken maken met belendende swv'en over leerlingen van buiten, die eigenlijk vso nodig hebben en zich op onze scholen inschrijven vanwege de vele mogelijkheden en de vaste stream?

Hoe kunnen we als scholen ...

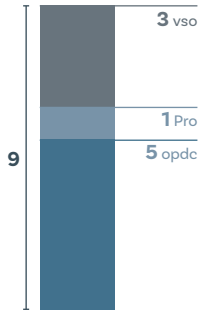
- ❓ de eigen docenten en mentoren handelingsvaardiger maken?
- ❓ docenten en mentoren voorbereiden op het deelnemen van leerlingen uit de vaste stream en het opdc in de reguliere klassen?
- ❓ de begeleiding inrichten van leerlingen bij terugplaatsing of overstap naar regulier onderwijs, zowel voor de leerling, docenten en noodzakelijke voorzieningen op de reguliere school.
- ❓ meer jeugdhulp IN de school, meewerkend in de groepen, krijgen, binnen de beperkte middelen van de gemeente?

Startsituatie

Het samenwerkingsverband omvat de gemeente: Lelystad.

Het samenwerkingsverband heeft **5 vo-scholen**, **1 Pro-school** en **3 vso-scholen**.

Deelnamepercentage Lelystad vso is: **7,7%**. Landelijk is dat: vso **3,8%** (cijfers 2018)

Het swv heeft een hoog deelnamepercentage in het vso. Om dit terug te dringen werken de vo-scholen samen aan inclusiever onderwijs in het reguliere vo. Zij worden steeds beter toegerust om lichte tot intensievere ondersteuning te bieden. Daarnaast zijn er arrangementen en er bestaat de Leerroute. Daarin werken leerlingen in een rustige, kleinschalige en extra gestructureerde omgeving. Door het reguleren van de instroom vanuit po, sbo en so en terugplaatsing vanuit het vso is opvang in het reguliere v(mb)o en De Leerroute inmiddels voor 50 leerlingen gerealiseerd en werkt men toe naar 150 leerlingen.

Visie op inclusiever onderwijs

In het huidige Ondersteuningsplan van het samenwerkingsverband wordt nog niet gesproken over inclusiever onderwijs of De Leerroute. Toch ontwikkelt zich dat al wel. Aan een richtinggevende visie op inclusiever onderwijs wordt momenteel gewerkt binnen het samenwerkingsverband en de besturen.

Voor de planperiode tot en met 2022 heeft het swv zich tot taak gesteld om het aantal leerlingen in het vso te halveren, door goede ondersteuning op de scholen, preventief werken, voortdurende kwaliteitsverbetering en een goede samenwerking tussen vo en vso en de inrichting van De Leerroute.

Voorwaarden voor het realiseren van inclusiever onderwijs zijn volgens het swv:

- Middels arrangementenklassen en pitstop creëren de scholen voor vo tussenvormen voor leerlingen met ondersteuningsvragen.
- Een start is gemaakt met het werken met tijdelijke plaatsingen op het VSO.
- Een adviseur van het samenwerkingsverband gaat naar de (speciale) scholen toe bij herbeoordelingen, om te beoordelen of er lichtere vormen van ondersteuning mogelijk zijn.
- Voorzieningen om het inclusievere onderwijs gestalte te geven, zoals De Leerroute en Pitstop.

Wat gebeurt er in de praktijk?

In aanvulling op het verhoogde niveau van basisondersteuning hebben alle scholen Arrangementenklassen, voor leerlingen met internaliserende problematiek die niet in één keer de overstap kunnen maken van het po naar het reguliere vo. Daarnaast is er Pitstop als een vorm van interne rebound. En er is De Leerroute bij de scholen van SVOL, vanaf augustus 2021 op een gezamenlijke campus met de naam Porteuum. Dat wordt een integrale - inclusieve voorziening met alle niveaus van onderwijs voor alle leerlingen van 12-18 jaar. Ook Aeres omarmt De Leerroute.

De Leerroute biedt onderwijs aan leerlingen met gespecialiseerde ondersteuningsbehoeften op het gebied van leren en sociaal-emotionele ontwikkeling.

Bij De Leerroute wordt gewerkt met kleine teams van medewerkers uit regulier en speciaal onderwijs. Doel is het verminderen van belemmeringen door in te zetten op bevorderende factoren en talenten van de leerling.

Er wordt gewerkt vanuit de waarden: **Rust, Samen en Persoonlijke ontwikkeling**. Er is wekelijks contact met de ouders om elkaar op de hoogte te houden van hoe de leerling functioneert en zich ontwikkelt op school en thuis, met het toekomstperspectief als rode draad. Drie keer per jaar is er een Mentor-Ouder-Leerling-gesprek (MOL-gesprek) van 20 minuten. Hierbij is de leerling aanwezig en heeft de regie.

Als de doelen uit het OPP zijn behaald of er dermate groei bij de leerling zichtbaar is dat 80% van de doelen is behaald, dan kan de leerling doorstromen naar een afdeling in de school van het juiste niveau. In het Ondersteuningsteam van De Leerroute wordt besproken welke leerling hiervoor in aanmerking komt en hoe die overstap wordt voorbereid en begeleid.

Wat doet het swv om inclusiever onderwijs te stimuleren?

- Arrangementenklassen op alle scholen, voor leerlingen met internaliserende problematiek, gesubsidieerd door de gemeente Lelystad.
- Het samenwerkingsverband faciliteert de Leerroute inhoudelijk, procedureel en financieel, als een gezamenlijk gerealiseerd aanbod voor leerlingen uit Lelystad.
- De Leerroute heeft verschillende voorzieningen voor ondersteuning:
  - **Ondersteuningsteam (OT)**; aannamen van leerlingen, i.s.m. de onderwijsadviseur van het swv
  - **Mentor**; contactpersoon voor leerling en ouders.
  - **Pedagogisch medewerker**, die bijdraagt aan rust en een goed groepsklimaat.
  - **Orthopedagoog**; bijdragen aan opstellen doelen en uitstroomniveau en -perspectief.
  - **Ondersteuningsscoördinator**; inzetten van passende ondersteuning
  - **Jeugd Preventie Werker (JPW)**; training en begeleiding leerlingen (individueel en in groepen) en spil naar ouders / jeugdhulp.

Wat zijn de belangrijkste ontwikkelvragen? (voor scholen en swv'en samen)

Hoe kunnen we als samenwerkingsverband ...

- ❓ werken aan doorontwikkeling en facilitering van inclusiever onderwijs?
- ❓ stimuleren dat alle besturen (ook van het vso) achter de beweging naar inclusiever onderwijs staan?
- ❓ bevorderen dat andere scholen in het swv leren van de aanpak op De Leerroute?
- ❓ stimuleren dat huidige vso-leerlingen terug- of overgeplaatst kunnen worden naar De Leerroute?
- ❓ leerlingen die nu met een TLV buiten het swv naar school gaan binnenboord houden?

Hoe kunnen we als scholen / De Leerroute tegemoetkomen aan behoeften ...

- ❓ **van docenten** aan training rond autisme (zowel sociaal/emotioneel, als didactisch) en rond Leren en Leven?
- ❓ **aan ondersteuning voor personeel**, zoals een didactisch ondersteuner (vooral voor zij-instroomgroep), een administratief ondersteuner, muziekaanbod en stageplekken voor leerlingen die extra aandacht behoeven?
- ❓ **aan materialen**, en (geld)ruimte voor praktijklessen onderbouw (techniek en koken) of inkopen van uren bij Porteuum?
- ❓ **aan samenwerking**, met Edivier, cluster 2 en 3, een groenvoorziening en een zorgboerderij?

4. De belangrijkste ontwikkelingsvragen & ondersteuningswensen

Alle deelnemende samenwerkingsverbanden en de scholen die bezig zijn met inclusiever onderwijs hebben aangegeven wat hun belangrijkste ontwikkelvragen voor de komende tijd zijn. Daarnaast hebben ze suggesties gedaan voor mogelijke ondersteunende activiteiten vanuit het ondersteuningsprogramma. Op deze plaats worden die ontwikkelvragen en ondersteuningswensen samengevat.

Ontwikkelingsvragen van samenwerkingsverbanden die werken aan inclusiever onderwijs

1. Hoe kan het draagvlak en commitment voor inclusiever onderwijs verbreed en versterkt worden? Zowel bij bestuurders, schoolleiders, leerkrachten/docenten, ondersteuners, ouders, maar ook in het (voortgezet) speciaal onderwijs en bij gemeenten en jeugdhulp? Hoe de mensen mee te krijgen die nu nog weerstanden zien en inclusiever onderwijs als 'weer iets erbij'?
2. Wat kan de rol zijn van het gespecialiseerde onderwijs (sbo, Pro, (v)so - alle clusters, ook 1 en 2) in het versterken van de basisondersteuning en inclusiever onderwijs in de reguliere scholen?
3. Wat is nodig om meer leerlingen succesvol over- of terug te plaatsen van gespecialiseerd naar regulier onderwijs? En hoe kan er beter gestuurd worden op meer tijdelijke en partiële plaatsingen in het gespecialiseerde onderwijs?
4. Hoe kom je tot duurzame financiële scenario's voor de bekostiging van inclusievere scholen? Welke 'maat' zou daarvoor kunnen dienen? Hoe kan het samenwerkingsverband sturen op inclusiever onderwijs met behulp van financiële impulsen?
5. Hoe kunnen solide afspraken worden gemaakt met belendende samenwerkingsverbanden, waarvan leerlingen, die in het eigen swv naar sbo of (v)so zouden gaan, instromen in onze inclusievere scholen, zonder dat daar bekostiging voor meekomt?
6. Wat kan de rol van het samenwerkingsverband zijn in de richting van intern begeleiders/ ondersteuningscoördinatoren, schoolleiders en teams om hen te ondersteunen ten behoeve van inclusiever onderwijs?
7. Hoe kan meer grip verkregen worden op de directe onderinstroom in het s(b)o, ook vanuit MKD's? En welke mogelijkheden zijn er om kinderen in de kinderopvang vanaf 3,5 jaar vanuit de school te ondersteunen om beter toegerust toch regulier primair onderwijs te kunnen volgen?

8. Wat kan het samenwerkingsverband doen om de intern begeleiders/ondersteuningscoördinatoren, gedragsspecialisten en andere gespecialiseerde teamleden beter te positioneren als coaches voor leerkrachten/docenten?
9. Hoe kan gekomen worden tot een gezamenlijke taal bij besturen, scholen, jeugdhulp en gemeenten, vanuit de optiek van het kind in plaats van het systeem?

Ontwikkelingsvragen van scholen die werken aan inclusiever onderwijs

1. Wat is er nodig om leerkrachten/docenten goed toe te rusten voor inclusiever onderwijs in de school? Wat werkt bij deskundigheidsbevordering/professionalisering van het team? Welke vormen van methodisch werken zijn geschikt voor inclusievere scholen/klassen?
2. Hoe kan de expertise vanuit het gespecialiseerd onderwijs op een goede manier benut worden om de basisondersteuning en het inclusiever werken in onze school te versterken (onder meer in de vorm van co-teaching)?
3. Als er meer handen in de klas kunnen komen: wat moeten die extra handen dan doen en over welke expertise/competenties moeten die dan beschikken?
4. Hoe kan de ruimte binnen het gebouw zo goed mogelijk worden benut of aangepast ten behoeve van inclusiever onderwijs? Of hoe kan bij nieuwbouw die ruimte optimaal ingericht worden om flexibel te kunnen zijn voor gedifferentieerd werken?
5. Hoe kunnen leerlingen (en de ouders) beter betrokken worden bij of meer zeggenschap krijgen over hun eigen leer- en zorgtraject?
6. Welke mogelijkheden kunnen er gecreëerd worden om ervoor te zorgen dat leerlingen van een inclusievere basisschool bij de overstap naar het voortgezet onderwijs ook zo veel mogelijk in een reguliere vo-school onderwijs kunnen volgen?
7. Hoe kunnen leerlingen, maar ook leerkrachten/docenten goed begeleid worden ten behoeve van succesvolle terug- of overplaatsingen naar regulier onderwijs?
8. Hoe kunnen scholen meer ondersteuning krijgen van de jeugdhulp in de inclusievere scholen? En dan ook daadwerkelijk hulp in de klas, ten behoeve van leerlingen én leerkrachten/docenten?
9. Is het mogelijk om inclusiever onderwijs te realiseren binnen het traditionele leerstofjaarclassensysteem? Of is een andere werkwijze noodzakelijk en hoe dit te doen?

Ondersteuningswensen van samenwerkingsverbanden die werken aan inclusiever onderwijs

1. Uitwisseling van kennis en ervaringen, leren van elkaar in een leernetwerk of ontwikkelen van een 'denktank' van de zes betrokken regio's en eventueel andere samenwerkingsverbanden die actief werk maken van inclusiever onderwijs, bij voorkeur bij elkaar op locatie.
2. Ondersteunen van de visieontwikkeling in de regio met alle betrokken gremia; werken aan een gezamenlijke visie, ambities en een toekomstagenda voor inclusiever onderwijs en het in beeld brengen van succes- en belemmerende factoren en randvoorwaarden.
3. Gerichte activiteiten ontwikkelen voor specifieke doelgroepen in ons samenwerkingsverband, voor inspiratie, enthousiasmering, informatie en ondersteuning. Bijvoorbeeld voor intern begeleiders/ondersteuningscoördinatoren, schoolleiders, bestuurders, ondersteuners vanuit het samenwerkingsverband, enz.
4. Activiteiten gericht op 'het raam openzetten'; laten zien wat er allemaal al voor moois gebeurt, iedereen trots maken, zichtbaar maken wat er allemaal al bereikt is, vieren van de successen.
5. Studiereizen en werkbezoeken organiseren voor specifieke groepen (homogeen of heterogeen samengesteld), in binnen- of buitenland, steeds met een expliciete gezamenlijke opdracht of focus, zodat het effecten heeft binnen het eigen gremium.
6. Gesprekken organiseren met gemeenten (binnen de eigen regio of ook gezamenlijk met de zes regio's) over:
  - a. Leerlingenvervoer naar inclusievere (reguliere) scholen en ombuiging van middelen voor leerlingenvervoer naar versterking van de inclusievere scholen.
  - b. Onderwijshuisvesting voor inclusievere scholen en voor geïntegreerde voorzieningen voor gespecialiseerd onderwijs (al dan niet in het reguliere onderwijs).
  - c. Inzet van jeugdhulp IN de inclusievere scholen en afstemming van onderwijs- ondersteuningsmiddelen en middelen vanuit de Jeugdwet, WMO en WLZ in de regio.
7. Facilitering van de kartrekkers/aanjagers/ambassadeurs inclusiever onderwijs in de samenwerkingsverbanden.

Ondersteuningswensen van scholen die werken aan inclusiever onderwijs

1. Uitwisseling van kennis en ervaringen met inclusiever onderwijs met andere scholen in de eigen regio en daarbuiten, bijvoorbeeld in de vorm van lerende netwerken binnen het eigen bestuur of het samenwerkingsverband of werkbezoeken aan scholen in of buiten de eigen regio.
2. Ondersteuning bij het ontwikkelen van een plan rond deskundigheidsbevordering en professionalisering binnen de school; wat hebben leerkrachten/docenten en teams nodig om goed toegerust te zijn voor inclusiever onderwijs? En hoe dit te bereiken?
3. Gezamenlijk onderzoeken wat scholen nodig hebben op het gebied van randvoorwaarden om inclusiever onderwijs waar te kunnen maken. Denk aan gebouw en inrichting, financiën, ondersteuning, enz.
4. Ondersteuning bij het gezamenlijk ontwerpen van ingrediënten voor en eisen aan de ondersteuning van leerlingen en teamleden ten behoeve van succesvolle over- en terugplaatsing vanuit gespecialiseerde naar reguliere scholen.
5. Ontwerpen van een handreiking voor scholen voor het starten met inclusiever onderwijs; waar moet je over nagedacht hebben voor de start en wat zijn vervolgvragen en hoe kun je samen lerend doorontwikkelen?
6. Werkbezoeken aan scholen voor (voortgezet) speciaal onderwijs organiseren voor teamleden in het reguliere onderwijs; welk type leerlingen volgt daar onderwijs en wat vraagt dat aan begeleiding, inrichting en organisatie?

Met het identificeren van ontwikkelingsvragen en ondersteuningswensen van betrokken samenwerkingsverbanden en scholen is een goede basis gelegd voor het ondersteuningsprogramma om het werken aan inclusiever onderwijs in deze zes regio's te stimuleren en ondersteunen.

Colofon

Auteurs: Marij Bosdriesz & Dolf van Veen i.s.m. vele betrokkenen in de regio's

Referentie: Bosdriesz, M. & van Veen, D. (2021). Samenwerken aan inclusiever onderwijs; Zes regiobeschrijvingen, ontwikkelingsvragen en ondersteuningswensen van scholen en samenwerkingsverbanden. Amsterdam: NCOJ

Vormgeving: Donan Gallagher

Publicatie is tot stand gekomen met steun van FNO- programma Jongeren INC.

15 mei 2021

Contact

www.ncoj.nl of www.naarinclusieveronderwijs.nl

Nederlands Centrum Onderwijs en Jeugdzorg

Kortrijk 76, 1066 TC Amsterdam

06 33 34 89 26